

УДК: 316.642

ЗАДОРОЖНА Маріанна Іванівна,

канд. наук з держ. упр., доц. каф. права Львівського ін-ту

Міжрегіон. академії упр. персоналом

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: МАНІПУЛЯЦІЯ СУСПІЛЬНОЮ СВІДОМІСТЮ

Розглядаються маніпуляція суспільною свідомістю, способи здійснення негативного впливу на формування потреб і на процес вибору та шляхи захисту від такого втручання. Виявляються можливості та засоби державного управління, покликані гарантувати попередження спроб маніпуляції суспільною свідомістю, а також значення використання механізму «зворотного зв'язку» для моніторингу громадської думки і захисту від маніпуляцій настроями суспільства.

Ключові слова: суспільна свідомість, маса, маніпуляція, захист, навіювання, потреби, зворотний зв'язок.

Zadorozhna M. I. Public administration in the conditions of hybrid war: manipulation of social consciousness

The manipulation of social consciousness, methods of embodiment this negative influence, and ways of prevention to this important and dangerous phenomenon is considered. The feedback mechanism and it's role for monitoring public opinion and importance developed social consciousness for manipulation defense, characteristic of mass consciousness in context it's manipulation are analyzed.

Key words: social consciousness, mass, manipulation, consciousness, attitude, needs, suggestion.

Постановка проблеми. Взаємовплив суспільства й держави, соціально-економічний розвиток як умова технічного поступу історично здійснювалися у формі

зв'язків, впливу влади через освіту, релігію, пропаганду, рекламу, масову культуру (які не завжди мають однозначно позитивний характер). Це швидше згубно, ніж гуманізує впливало на суспільну свідомість.

Культура впливу на маси сьогодні відіграє вирішальну роль не лише в розвитку виробництва, а й значною мірою в соціальній регуляції, у забезпеченні рівноваги суспільної системи, у знятті суперечностей між владою і суспільством, бізнесом і суспільством, людиною і суспільством. Однак рівень культури впливу на маси, на людину маси цілком залежить від взаємодії різних видів культури – матеріальної, духовної, політичної, культури людського побуту (взаємодія і розвиток цінностей). Адже маса об'єднана цінностями, прагненнями до певного психологічного стану і потребами. Така маса – основа стійкості та прогресу суспільства, вона об'єднана навколо цінностей і навколо лідера. Інструментом формування маси є вся система владних відносин, виробництва і споживання, звички, стосунки, емоційні та інтелектуальні реакції, що прив'язують споживачів до виробників і до політичної системи в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання маніпуляції суспільною свідомістю розробляли Г. Маркузе (одновимірна людина і штучні потреби), Г. Лебон (навіюваність натовпу), Р. Чалдіні, Г. Почепцов та ін. Описуючи різні аспекти маніпуляцій залежно від об'єкта впливу, режиму, мети й особи маніпулятора, вони дали змогу визначити місце та роль маніпуляції в політичному і суспільному житті й виділити її негативну моральну та гуманістичну оцінку, а також способи захисту від таких технологій, які в цій статті адаптовано для застосування на владному і державноуправлінському рівні.

Проблема маніпуляції суспільною свідомістю особливо гостро постала в середині ХХ ст., коли увагу дослідників індустріального суспільства привернула стандартизація поглядів, смаків, оцінок, мислення людей, яких цілеспрямовано перетворювали на «пересічних громадян». Питання «одномірної свідомості» досліджували філософи франкфуртської школи і найбільш детально та глибоко – Герберт Маркузе [4]. Славу Маркузе принесла його філософсько-аналітична робота «Одновимірна людина. Дослідження ідеології розвинутого індустріального суспільства» (1964 р.) .

Філософ вважав, що основою саморегулювання суспільної індустріальної цивілізації є формування стандартних хибних потреб, що прив'язують індивіда до суспільства. У такому суспільстві індивід позбавляється моральної та онтологічної основи, на якій міг би розвинути автономію і здатність не злитися з масою. Так формується модель одновимірного мислення і поведінки на рівні індивіда, суспільства, науки і філософії.

На сучасному етапі актуальності набули дослідження, що стосуються інформаційної війни, зокрема стаття Я. Малика «Інформаційна війна і Україна» [3].

Метою статті є дослідження видів і способів маніпуляції суспільною свідомістю, роль інформації, політичної та державноуправлінської системи у сприянні чи перешкоджанні цьому процесові.

Актуальність проблеми пов'язана зі зростанням кількості методів непомітного тиску на громадян з метою спрямувати їх потреби і діяльність у бажаному для маніпулятора напрямі, що не відповідає ідеалам свободи, справедливості та демократії.

Виклад основного матеріалу. В основі сучасної розвинутої цивілізації є певний історичний проект, що передбачає ставлення людини до світу і діяльність у ньому, а саме: технологічний проект або технологічна раціональність. Розвиток технологічної цивілізації знищує шанси альтернативи, бо робить людину нездатною відмовитися від благ цієї цивілізації. Сучасне суспільство може стримувати якісні зміни, унаслідок яких могли б утвердитись суттєво нові інститути, новий напрям продуктивного процесу і нові форми людського існування. Інтерес у збереженні існуючого стану об'єднав навіть раніше непримиренних антагоністів. Критика не знаходить підстав для поєднання теорії і практики, думки і дії, заходить на недосяжний рівень абстрагування. При цьому необхідність соціальних змін настійніша, ніж будь-коли перед тим для цілого суспільства і кожного його громадянина. Союз зростаючих виробництва і знищення, балансування на грані зруйнування, відмова від власної індивідуальності за думку, надію, страх на користь владоможців, збереження вбогості перед лицем безмежного багатства є звинувачувальним вироком для людства, навіть якщо це лише побічний продукт суспільного розвитку. Поняття «суспільство», «державна», «індивід», «клас», «приватність», «сім'я» втратили вихідний зміст і стали операційними елементами

опису чи обману. Через поєднання індивідуального, приватного і суспільного виникають дієвіші та більш прийнятні для підвладного форми контролю, об'єднання людей. Тоталітарна тенденція цього контролю утверджується шляхом поширення в менш розвинутих і навіть доіндустріальних сферах і регіонах світу, а також шляхом створення спільного «обличчя» світу індустріального. Панування перейшло в спосіб, яким влада організовує життя людей. Передбачаються тільки дозволені зміни, відкидаючи інші. Культура, політика, економіка через технології зливаються у всюдисущу систему, що поглинає або відштовхує всі альтернативи, а притаманний їм потенціал виробництва і зростання стабілізує суспільство й утримує технічний прогрес у межах панування (приклад – радіо і телебачення). Права і свободи втрачають традиційні раціональні підстави і зміст. В умовах підвищення рівня життя невідкорення системі стає безглуздом, особливо, коли це пов'язано з економічними і політичними невгодами і загрожує безперервній діяльності цілого. Це свобода тяжко працювати і вмерти з голоду. Розвинуте індустріальне суспільство підійшло до матеріалізації ідеалів, і це одна з найскладніших проблем сучасної цивілізації, що пригнічує ще дуже багато країн світу (ознаки є і в Україні).

Інформаційне суспільство спричинило інформаційні війни. Інформаційна війна – форма ведення інформаційного протистояння між різними суб'єктами (державами, неурядовими, економічними та іншими структурами), яка передбачає проведення комплексу з нанесення шкоди інформаційній сфері конкуруючої сторони і захисту власної інформаційної сфери, конкуруючої сторони і захисту власної інформаційної безпеки.

Завдання інформаційної війни:

- створення атмосфери бездуховності, негативного ставлення до культури та історичної спадщини в суспільстві конкурента чи ворога;
- маніпулювання громадською думкою і політичною орієнтацією населення держави з метою створення політичного напруження та стану, близького до хаосу;
- дестабілізація політичних відносин між партіями, об'єднаннями та рухами з метою розпалення конфліктів, стимулювання недовіри, підозри, загострення ворожнечі, боротьба за владу;
- провокування соціальних, політичних, національно-етнічних і релігійних зіткнень;

- провокування, застосування репресивних дій з боку влади щодо опозиції;
- зниження рівня інформаційного забезпечення органів влади та управління, інспірація помилкових управлінських рішень;
- уведення населення в оману щодо роботи державних органів влади, підрив їх авторитету, дискредитація їх дій;
- ініціювання страйків, масових заворушень, інших акцій протесту та непокори;
- підрив міжнародного авторитету держави, її співпраці з іншими державами;
- створення чи посилення опозиційних угруповань чи рухів;
- дискредитація фактів історичної, національної самобутності народу; зміна системи цінностей, які визначають спосіб життя і світогляд людей;
- применшення та нівелювання визнаних світових досягнень у науці, техніці та інших галузях, перебільшення значення помилок, недоліків, наслідків хибних дій та некваліфікованих урядових рішень;
- формування передумов до економічної, духовної чи військової поразки, втрати волі до боротьби та перемоги;
- представлення свого способу життя як поведінки та світогляду майбутнього, які мають наслідувати інші народи;
- підрив морального духу населення і, як наслідок, зниження обороноздатності та бойового потенціалу;
- здійснення іншого деструктивного ідеологічного впливу;
- нанесення шкоди безпеці інформаційно-технічної інфраструктури (машинно-технічним засобам, програмному забезпеченню, засобам та режиму захисту від несанкціонованого витоку інформації);
- захист від іншого деструктивного і інформаційно-психологічного та інформаційно-технічного впливу.

Види інформаційних війн:

- психологічна війна;
- кібервійна;
- мережева війна;
- ідеологічна війна;

- радіоелектронна боротьба;
- телебачення і радіомовлення можуть бути подавлені;
- ресурси телебачення і радіомовлення можуть бути захоплені/підкорені для здійснення дезінформації;
- мережі комунікацій можуть бути заблоковані або недоступні;
- операції фондової біржі можуть саботуватися електронним втручанням, даючи витік чутливої інформації або поширюючи дезінформацію.

Інформаційній війні притаманна інформаційна зброя – це різновид зброї, головними елементами якої є інформація, інформаційні технології (зокрема, технології інформаційного впливу), інформаційні процеси та технічні засоби, що застосовуються в інформаційному протиборстві.

Мета інформаційної війни – послабити моральні і матеріальні сили супротивника або конкурента та посилити власні. Вона передбачає заходи пропагандистського впливу на свідомість людини в ідеологічній та емоційній галузях. Інформаційна війна – складова частина ідеологічної боротьби. Вона не призводить безпосередньо до кровопролиття, руйнувань, під час її ведення немає жертв, ніхто не позбавляється їжі, даху над головою. І це породжує небезпечну безпечність у ставленні до неї. Водночас руйнування, яких завдають інформаційні війни в суспільній психології, психології особи, за масштабами і за значенням цілком співмірні, а часом і перевищують наслідки збройних воєн.

Головне завдання інформаційних війн полягає у маніпулюванні масами. Мета такої маніпуляції найчастіше полягає:

- у внесенні в суспільну та індивідуальну свідомість ворожих, шкідливих ідей та поглядів;
- дезорієнтації та дезінформації мас;
- послабленні певних переконань, устроїв;
- залякуванні свого народу образом ворога;
- залякуванні супротивника своєю могутністю.

Тому актуальним завданням сучасного етапу є забезпечення захисту прав і свобод людини, що спрощується, коли значну роль відводять підвищенню правової свідомості громадян і розумінню ними своїх основоположних прав та свобод, шляхів законного захисту в разі їх порушення [3].

На важливості інформації наголошує і Н. В. Голованова, яка визначає це явище так: «Інформація (від латин. *informatio* – роз'яснення, виклад, відомості або сукупність відомостей про предмети, явища, процеси навколишнього світу) – це будь-які відомості та/або дані, що їх може бути збережено на матеріальних носіях або відображено в електронному вигляді ... Інформація, на нашу думку, з'являється в різних формах: як трансляція фактів, реальних і нереальних (про предмети, людей, події); трансляція результатів роздумів і аналітичної роботи; думка мовчки внаслідок аналізу у стані мовчання; обмежена трансляція думок (наприклад, за умов секретності чи у стані опору офіційній точці зору, у підпіллі); як така, що вже існує (у загублених архівах тощо), або є припущення, що існує, але не знайдена чи не відновлена; як набір гіпотез, що можуть чи не можуть бути підтвердженими; витвір мистецтва, реклами, сон, мрія, релігійний міф, фантастика тощо» [2, с. 2].

Н. В. Голованова пропонує ввести в обіг держслужбовця України такі поняття, як: щирість, самокритичність і відповідальність заради створення нештучних законів, прийняття точніших рішень, модернізації підходу до інформації. Також вона пропонує ввести у практику постійне навчання держслужбовців України, зокрема з таких предметів, як історія України, новітня історія країн світу тощо. Топ-менеджмент і представництво України за кордоном погано знають історію України в контексті світової історії та історію світу в цілому.

Отже, необхідно вдосконалити роботу з інформацією з боку держави. Актуальні: посилення когнітивного, антропологічного та аксіологічного підходів у державній інформаційній політиці; розвиток і підтримка комунікацій України зі світом у всіх формах, зокрема діалогу інтелектуальних еліт фахівців і експертів у світовому медіа-просторі, у тому числі англomовному, розвиток перекладацької діяльності; розвиток культурно-освітнього простору як частки соціального простору країни і не ситуативне, а постійне вивчення кожним українцем, зокрема працівниками державної служби, історії України та світу, в ідеалі – всезагальна гуманітарна освіта; посилення відповідальності державних службовців за власну думку та послаблення керованості суспільної думки, детальний аналіз усіх можливих стратегій державної інформаційної політики, поступ до мирних ініціатив, удосконалення дипломатичної, зовнішньоекономічної діяльності та розвиток міжкультурних взаємин; модернізація кадрової політики в органах державної влади і використання повною мірою у

процесах прийняття рішень потенціалу та досвіду всіх держслужбовців і громадян країни, фахівців та експертів.

Важливо також оглянути способи формування штучних потреб через рекламу, описані Р. Чалдіні [5], Ф. Зімбардо і М. Ляйппе [6], а також механізм створення стереотипів та настанов, який досліджував Д. Майєрс [7]. Поширення інформації про маніпулятивні технології дасть змогу державі гарантувати захист громадян від перешкод на шляху реалізації права вільного вибору і свободи совісті. Ф. Зімбардо і М. Ляйппе стверджують, що «процес соціального впливу передбачає таку поведінку однієї людини, яка має своїм наслідком – або метою – зміну того, як інша людина поводить, що вона відчуває, чи думає стосовно певного стимулу» [6, с. 16] (тут і далі переклад автора. – М. З.). Стимулом може бути будь-яка соціально значуща проблема, продукт, дія. Соціальний вплив включає переконання, поступливість, конформність, підкорення авторитету, дисонанс і самоатрибуцію, соціальне навчання і обмовлення, взаємозв'язок настанов і поведінки, суб'єктивну значущість настанови, упередженість, невербальну комунікацію, підпороговий вплив. Як пишуть Ф. Зімбардо і М. Ляйппе, «мати становище в суспільстві для нас означає брати участь у процесах «соціального обміну», бути вплетеним у тканину соціального контексту, що наповнює сенсом наше життя» [6, с. 15].

У цього явища є і зворотний бік – та частина нашої особистості, що є об'єктом впливу і сама прагне впливати на інших. Ця сітка повсюдного соціального впливу розкриває широкі можливості інтеграції в суспільство гуманістичних ідей і принципів через авторитети.

Ще однією причиною для детального вивчення і здійснення можливого (і етичного) впливу на суспільну свідомість є така: сфера суспільної свідомості – це сфера формування потреб людей, що відмічені інтересами групи, спільноти, суспільства (а їх задоволення – основа стабільності і гармонії в суспільстві). Тут доречно згадати застереження Ф. Зімбардо і М. Ляйппе, що «методика здійснення соціального впливу видається неетичною, якщо вона заснована на обмані, передбачає цензуру протилежних думок або знищує мотивацію чи здатність захищатися від впливу» [6, с. 44]. Наприклад, приязні чи неприязні емоції викликаються різними стимулами і часто формуються за допомогою неусвідомлюваних процесів. Один із них – класичне обмовлення (багаторазове поєднання нейтрального і значущого

стимулу) дає таку ж реакцію нейтральному стимулу, як і значущому. А це вже відкриває найкоротший шлях для формування необхідних маніпулятору симпатій та упереджень, які провокуватимуть у об'єкта маніпуляції відповідні дії, передбачені маніпулятором.

Як стверджує Д. Майєрс, складовими частинами переконання (яке є основним методом нав'язування комусь потрібного маніпулятору погляду) є комунікатор, повідомлення, асоціації (які виникають у адресата повідомлення), можливі контраргументи (які маніпулятор має передбачити і наперед спростувати), вік і настанови адресата (щоб підібрати засоби впливу і змінити настанову в бажаному напрямі) [7, с. 57].

Роль колективного нав'язування, стверджує Серж Московічі, без сумніву, є значно вищою, ніж просто як засобу комунікації чи переконання більшості внизу меншістю нагорі. Саме тому ця проблема і сьогодні не втрачає актуальності [8, с. 54].

Програми чи ідеї людини або партії визначаються зовнішніми економічними та історичними умовами життя класу і нації. При цьому метод, який використовується для того, щоб примусити їх перевтілитися в дії і перетворитися на вірування всіх, виражає природу відносин між вождями і натовпами. Саме він і є вирішальним. Однак таємними залишаються два фактори – сила і розум (пропаганда – це вплив на емоції і на підсвідомість), бо авторитет вождя створений із таємниць та ілюзій (зовнішня атрибутика, напівправа, дистанція; символізм ідей; духів, слів, церемоніал).

Кастовість і соціальне розшарування суспільства стають дедалі кращим підґрунтям для адаптації та модернізації старих і творення принципово нових форм і методів впливу, полігоном їх випробувань та підбору оптимальних маніпулятивних механізмів.

С. Кара - Мурза запропонував приклади особливо популярної в ХХІ ст. маніпулятивної технології міфотворчості. Він пише: «Зрозуміло, що віра в містичну силу противника паралізує волю до опору». Так відкривається поле для появи лідера і створюється «образ ворога» [9, с. 4].

Сфера міфотворчості особливо небезпечна, адже вона найвпливовіша і впливає на поведінку через мову, уяву, створює штучний світ, але не відкриває, якої саме поведінки очікують (наче це бажання маніпульованого або неминучість). Маніпуляція

змінює погляди через асоціації, метафори, стереотипи, гру увагою і пам'яттю. У семантичній сфері маніпуляція відбувається через спрощення, твердження, повторення, дроблення, термінованість, сенсаційність, показ смерті та насилля (фабрикація фактів, відбір подій, анонімна сіра і чорна пропаганда). Так формуються бажані соціальні настанови і оцінки. Їх функції: інформаційна, інтерпретативна, інспіруюча, виховна.

Така розгалужена сфера маніпуляцій, спрямована на послаблення критичності суспільної свідомості, не сприяє формуванню свідомого і відповідального громадянина, здатного використовувати здобутки свободи й цінувати та захищати демократичні цінності, свої людські і громадянські права.

На жаль, маніпулятивні технології стрімко і багатосторонньо розвиваються, більшість із них уже неможливо простежити без серйозних наукових досліджень. Однак саме попередження суспільства про їх використання може захистити свідомість від цього згубного впливу, та ще важче звільнити людину від штучних потреб, міфологем, стереотипів. Тому держава повинна відмовитися від такої глибокої обробки суспільної свідомості та захищати громадян від використання маніпулятивних технологій у засобах масової інформації та рекламі. Це було б найціннішим внеском державної політики в справу гуманізації суспільної свідомості.

Тут важливо ще раз наголосити на неможливості створення «штучних» норм, які суперечать природним інстинктам (деякі з них є основою моралі) або інтересам (одним із найважливіших є взаємодія). Ресурсами гуманізаційного впливу влади можуть бути інституції (Управління з питань гуманітарної політики, Міністерство освіти і науки, вищі навчальні заклади, академії, школи, музеї, театри, літературні об'єднання), норми права, що забезпечують захист основних свобод людини (слова, совісті, зборів) і детальне визначення в нормативно-правових документах основних обов'язків та відповідальності; духовність як приклад харизматичного лідера.

У демократичній державі, яка визнає найвищою цінністю людину, повага до потреб кожного і захист від маніпуляцій реалізуються через практичне використання результатів регулярного моніторингу громадської думки, тобто через залучення механізму «зворотного зв'язку». Така система дозволяє відслідковувати відгук на владні рішення і дії, адже реакцію суспільства неможливо точно передбачити наперед.

Зворотний зв'язок надає інформацію про характер системи, зовнішнє середовище, опір системи, наявні ресурси. Ця інформація особливо важлива під час впровадження в систему широких інновацій. Із цього можна зробити висновок, що дослідження в системах зворотного зв'язку стверджують виключну важливість цього механізму в сучасному управлінні, політичній і громадській діяльності.

Зворотний зв'язок як своєрідний регулятор влади виконує функції контролю, консультування, припису. Саме виконання побажань громадськості є гарантом, що владний вплив на суспільну свідомість буде не маніпуляцією, а актуалізацією здібностей і можливостей кожного громадянина, пробудженням гуманістичного потенціалу суспільної свідомості.

Висловити свою думку в демократичному суспільстві можна різними способами. Якщо це будуть певні громадські обговорення, дискусії, погляди асоціацій і громадських організацій (думка організації через уповноважених), то допомогти відчитати всі можливі сигнали з такого каналу зворотного зв'язку можуть теорії комунікації (зокрема, й описані Г. Почепцовим [10]).

«Ефективна комунікація, – писав Г. Почепцов, – базується на об'єктивних методах дослідження, серед яких контент-аналіз, пропагандистський аналіз й аналіз чуток» [10, с. 204]. Усі ці методи вже мають за собою не тільки теорію, але й певний досвід практичного застосування.

На нашу думку, найбільш можливим у застосуванні для вивчення і використання інформації зворотного зв'язку є метод контент-аналізу, що дозволяє переводити вербальну інформацію в більш об'єктивну невербальну форму (квантитативна (статистична) семантика, техніка для об'єктивного кількісного аналізу змісту комунікацій, техніка висновків із систематичного встановлення характеристик повідомлень, що надходять). Об'єктивність отриманої від такого аналізу інформації забезпечується чітко визначеними процедурами і правилами його проведення. Наявний результат перевіряється і підтверджується, коли цей результат є однаковим у двох різних дослідників, які виконували однакові процедури над одним і тим самим матеріалом. Одиницями контент-аналізу (за Г. Почепцовим) є слово, тема, характер повідомлення (значущі, однозначні, ідентифіковані).

Якщо виникають сумніви стосовно джерела інформації (і, відповідно, щодо рівня її важливості, потреби врахування), то можна запропонувати

пропагандистський аналіз, що визначає текст за ідеологічною спрямованістю, контекстом особи пропагандиста, структурою пропагандистської організації, цільовою аудиторією, використанням засобів масової комунікації, реакціями громадськості (контрповідомлення), ефектом повідомлення і оцінками.

Г. Почепцов наголошує, що «правильно побудована комунікація вигідна й економічно [окрім політичної вигоди], оскільки отримати потрібні результати від неї можна за рахунок затрати меншого об'єму фінансових та інтелектуальних ресурсів» [10, с. 204].

Аналізуючи працю з масовою свідомістю і способи, механізми, що роблять її успішною, важливо виявляти найбільший інтерес (зацікавленість) у перейманні досвіду масової комунікації і масової культури. У масовому комунікативному просторі, сконструйованому первинними і вторинними комунікативними процесами, вторинні (післякомунікативні) процеси пов'язані з первинними. Тільки тоді взаємодія між людьми є успішною.

Отже, можна зробити висновок, що маніпуляція суспільною свідомістю не сумісна з демократією і загальнолюдськими моральними нормами. Тому державне управління повинно гарантувати громадянам захист їх прав та свобод у цій сфері, сприяти розвитку суспільної свідомості, всебічному і глибокому усвідомленню в суспільстві всіх процесів, здійснюваних владою, і залучати спільноту до обговорення усіх важливих проблем державотворення.

В Україні тільки зароджується традиція широких соціологічних опитувань громадян нарівні з практикою спекуляцій політиків настроями і цінностями потенційних виборців. Народ усе глибше аналізує діяльність влади і дає ту оцінку ситуації в країні, на яку, на його думку, політики заслуговують. Це свідчить про формування в українців «антиманіпуляційного імунітету». Показовим у цьому плані є загальнонаціональне соціологічне опитування, яке проводилося з 23 березня по 6 квітня 2007 р. соціологічною службою Центру Разумкова в межах моніторингу діяльності влади.

На запитання «чи існує зараз у країні політична криза» відповіли ствердно 73 % опитаних, а заперечили лише 9 %. На думку 61 % громадян ситуація в країні погана. Інакше думають тільки 5 % громадян. У тому що ситуація змінилася на гірше із серпня 2006 р. по квітень 2007 р. (з моменту формування правлячої коаліції –

коаліційного уряду на чолі з В. Ф. Януковичем), упевнені 49 % громадян. У те що президент не захищає інтереси громадян, вірять 61 % опитаних. В. Ф. Янукович захищає тільки власні інтереси, вважають 59 % респондентів [11].

Важливо зазначити, що для українських громадян дуже суттєвим є дотримання владою принципів відкритості та прозорості (а отже, і підконтрольність влади народу). Це свідчить про зростання відповідальності громадян за долю країни і готовності до активного залучення в політичну діяльність.

У п'ятибальній системі важливість вищевказаних принципів оцінено в такий спосіб: забезпечення прав і свобод громадян – 4,3; прозорість, відкритість – 4,2; створення можливостей для громадян впливати на дії влади – 4,2 [11].

Міру сприяння влади впровадженню цих принципів у врядування оцінено в цій самій системі більш ніж скромно: забезпечення прав і свобод – 2,4; прозорість і відкритість – 2,3; створення можливості впливати на дії влади – 2,1. Отже, влада в Україні не підконтрольна суспільству і основною причиною такої ситуації експерти вважають небажання влади зробити процес здійснення політики прозорим та відкритим через наявність кон'юнктурних інтересів правлячої еліти, що приховуються від суспільства (56 %). Недостатність ефективного громадського контролю (слабкість інститутів громадянського суспільства, нестачу політичної та громадянської культури тощо) вважають перешкодою 21 % експертів. На брак політичної культури у влади вказують 18 %. Не відчують себе господарями країни 80 % громадян. Свій вплив на центральну владу громадяни оцінили в 1,5 бали за п'ятибальною шкалою [11].

У сучасних умовах виникає нагальна необхідність протистояння інформаційній війні в різних сферах суспільного життя: освіті, культурі, літературі. Саме зараз особливо необхідні дієві заходи протидії пропаганді та маніпуляціям.

Дослідження зарубіжного досвіду функціонування громадянського впливу дозволяє зробити висновок про ефективність діяльності недержавних організацій для залучення молоді в життя держави і формування громадської свідомості.

Державний і громадський компоненти в процесі реалізації молодіжної політики пов'язані між собою складною системою структурно-функціональних зв'язків і відрізняються мірою їх диференційованості в різних країнах [1, с. 7].

Висновки. Отже, результати опитування свідчать про важливість основних цінностей, що є базою гуманістичного потенціалу суспільства і влади для реального функціонування демократії, ефективного державного управління і добробуту громадян. У цьому контексті варто згадати вісім відмінностей між багатими і бідними країнами:

- 1) мораль як базовий принцип;
- 2) чесність;
- 3) відповідальність;
- 4) повага до прав інших;
- 5) любов до праці;
- 6) прагнення робити заощадження й інвестувати;
- 7) прагнення робити більше і краще;
- 8) пунктуальність.

Вищенаведене соціологічне опитування показує, що ці цінності, які є ознаками гуманного суспільства, не притаманні управлінню, запровадженому в Україні. Владу не цікавить думка громадян і ще багато праці треба докласти для повноцінного функціонування «зворотного зв'язку», повноцінного захисту від маніпуляції суспільною свідомістю. Однак формування правової свідомості сприятиме критичному ставленню до маніпуляцій влади, порушення владою закону і недоліків у розробці майбутніх законодавчих актів.

Щороку Росія витрачає проти України на інформаційну війну до 4 млрд дол. США [2]. В. Філіпчук на «круглому столі» на тему «Як виграти інформаційну війну» зазначив, що Росія веде структуровану інформаційну війну, яка є складовою частиною гібридної війни.

Проходить інформаційна війна в освіті – це війна за вплив на молоде покоління. Те, що Росія сьогодні робить в освітньому просторі, достатньо логічно лягає у загальну канву інформаційної агресії проти України. За останній період такі спроби робилися неодноразово. Наприклад, були спроби насадити в Україні так званий спільний разом із Російською Федерацією підручник з історії. І тільки достатньо нечисленний, але гучний опір експертного середовища, українських істориків і декількох сміливих педагогів, власне, ці плани зірвали. Тому проросійські пропагандисти обмежилися нікчемною брошуркою.

Так само протягнуто без громадської експертизи Концепцію літературної освіти, чітко виписану за лекалами «руського міра». У ній написано, що провідною світовою літературою є російська. Усі інші літератури – більш або менш вдалі, залежно від того, наскільки вони відповідають «кращим зв'язкам російської літератури». Відповідно до цієї концепції мали бути переписані всі шкільні програми і підручники.

Також є інші приклади інформаційної агресії. Тому в освіті Україна створює ресурс на випередження – додатковий параграф, присвячений Майдану і російсько-українській війні, у підручниках з історії для учнів випускного класу.

Підсумовуючи висловлене, можна стверджувати, що в період інформаційної війни ворог може маніпулювати свідомістю для широкомасштабної експансії і загрожує національній безпеці.

Список використаних джерел

1. **Артеменко І. В.** Зарубіжний досвід участі інститутів громадянського суспільства у формуванні і реалізації державної молодіжної політики / Ігор Артеменко // Держ. упр. та місц. самоврядування : зб. наук. пр. – 2017. – Вип. 1(32). – С. 6 – 13.
2. **Голованова Н. В.** Інформація у глобальному суспільстві / Голованова Н. В. // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. – Харків : Магістр, 2017. – № 1(56). – С. 55 – 62.
3. **Малик Я. Й.** Інформаційна війна і Україна / Я. Малик // Демократичне врядування : електрон. фах. вид. – 2015. – № 15. – Режим доступу : http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnyk15/index.html.
4. **Маркузе Г.** Одномерный человек / Г. Маркузе. – М. : REFL-book, 1994. – 344 с.
5. **Чалдини Р.** Психология влияния / Р. Чалдини. – СПб. : Питер, 1999. – 272 с.
6. **Зимбардо Ф.** Социальное влияние / Ф. Зимбардо, М. Ляйппе. – СПб. : Питер, 2001. – 448 с.
7. **Майерс Д.** Социальная психология : пер. с англ. / Д. Майерс. – СПб. : Питер, 1998. – 688 с.

8. **Московичи С.** Век толп. Исторический трактат по психологии масс : пер. с фр. / С. Московичи. – М. : Центр психологии и психотерапии, 1998. – 480 с.
9. **Кара-Мурза С. Г.** Манипуляция сознанием / С. Г. Кара-Мурза. – Киев : Орианы, 2000. – 448 с.
10. **Почепцов Г. Г.** Теория и практика коммуникации / Г. Г. Почепцов. – М. : Центр, 1998. – 352 с.
11. **Шагіна Л.** Народ кризового користування про кризу, про владу, про себе / Л. Шагіна // Дзеркало тижня. – № 16 – 17(645 – 646). – 28 квітня 2007 р.

List of references

1. **Artemenko I. V.** Zarubizhnyi dosvid uchasti instytutiv hromadianskoho suspilstva u formuvanni i realizatsii derzhavnoi molodizhnoi polityky / Ihor Artemenko // Derzh. upr. ta mist. samovriaduvannia : zb. nauk. pr. – 2017. – Vyp. 1(32). – S. 6 – 13.
2. **Holovanova N. V.** Informatsiia u hlobalnomu suspilstvi / Holovanova N. V. // Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia : zb. nauk. pr. – Kharkiv : Mahistr, 2017. – № 1(56). – S. 55 – 62.
3. **Malyk Ya. Y.** Informatsiina viina i Ukraina / Ya. Malyk // Demokratychnе vriaduvannia : elektron. fakh. vyd. – 2015. – № 15. – Rezhym dostupu : http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnyk15/index.html.
4. **Markuze G.** Odnomernyyi chelovek / G. Markuze. – M. : REFL-book, 1994. – 344 s.
5. **Chaldini R.** Psihologiya vliyaniya / R. Chaldini. – SPb. : Piter, 1999. – 272 s.
6. **Zimbardo F.** Sotsialnoe vliyanie / F. Zimbardo, M. Lyayppe. – SPb. : Piter, 2001. – 448 s.
7. **Mayers D.** Sotsialnaya psihologiya : per. s angl. / D. Mayers. – SPb. : Piter, 1998. – 688 s.
8. **Moskovichi S.** Vek tolп. Istoricheskiy traktat po psihologii mass : per. s fr. / S. Moskovichi. – M. : Tsentr psihologii i psihoterapii, 1998. – 480 s.
9. **Kara-Murza S. G.** Manipulyatsiya soznaniem / S. G. Kara-Murza. – Kiev : Orianyi, 2000. – 448 s.
10. **Pocheptsov G. G.** Teoriya i praktika kommunikatsii / G. G. Pocheptsov. – M. : Tsentr, 1998. – 352 s.

11. **Shahina L.** Narod kryzovoho korystuvannia pro kryzu, pro vladu, pro sebe / L. Shahina // Dzerkalo tyzhnia. – № 16 – 17(645 – 646). – 28 kvitnia 2007 r.

Надійшла до редколегії 13.10.17